

Summary of Short Notes

1. A swarm of Starlings (*Sturnus vulgaris*) causes thick tree-branches to break off.

A swarm of at rough estimate 20—30 thousand of Starlings, staying the night of 16/17 March 1954 in a town-garden in Delft, Netherlands, caused tens of parkly thick tree-branches, some even 10—15 cm in diameter (no rotten wood) to break off. See the photo on p. 61.

2. First supplement on „*Cuculus canorus*: the distribution in the Netherlands” (see Limosa, 26, p. 1—20).

A. The Bearded Tit (*Panurus biarmicus*) new fosterer for the Netherlands.

On the 11th of June 1938 a nest of the Bearded Tit was found in the Province of Friesland, containing 4 eggs of the Tit and 1 of the Cuckoo (measurements: 21×15.5 mm; weight: 196 mg). The egg is in the collection of the Frisian Museum of Natural History in Leeuwarden.

B. New data on the eggs of the Cuckoo.

Blue eggs:

Zeist, Prov. of Utrecht; fosterer: *Phoenicurus phoenicurus*: June 1927: 1.
Wageningen, Prov. of Guelderland; fosterer: *Phylloscopus sibilatrix*: May 1921: 1; fosterer: *Phoen. phoenicurus*: 10-VI-22, 2 (the first egg on 8-VI); 22-VI-22, 1; 20-VI-24, 1.

3. Weasel (*Mustela nivalis*) as a prey of the Little Owl (*Athene noctua*).

In Stein, Prov. of Limburg, Netherlands an adult specimen of the Weasel was found in the nest of a Little Owl. This mammal very seldom has been mentioned as a prey of this Owl.

4. Little Crake (*Porzana parva*) in the Province of Limburg.

On the 13th of April 1951 a specimen of the Little Crake was seen in the Southern part of the Province of Limburg. This is the first record of this Crake for Limburg.

Necrologie

Pastor i.R. Dr med. h.c. Otto KLEINSCHMIDT
1870—1954.

Op 25 Maart 1954 overleed te Lutherstadt-Wittenberg Pastor i.R. Dr med. h.c. Konrad Ernst Adolf Otto KLEINSCHMIDT, in de ouderdom van 83 jaren. Met hem is wederom een der nog weinige in leven zijnde ornithologen van de oude garde heengegaan, die de grote ontplooiing der ornithologie op het einde der vorige en het begin van deze eeuw stimuleerden en bovendien een originele, uiterst veelzijdige figuur, die niet dan wel moeilijk is te vervangen. KLEINSCHMIDT werd 13 December 1870 op het z.g. „Kornsand” bij Geinsheim (Rhein-Hessen) aan de Rijn geboren, alwaar zijn vader fabrieksdirecteur was.

Vanaf zijn prilste jeugd had de natuurlijke historie, zeer in het bijzonder de vogelwereld, zijn vurige belangstelling. Reeds als achtjarige knaap begon hij met de aanleg van een vogelverzameling!

Men zou hebben verwacht, dat hij de biologie als beroep zou kiezen, doch, vooral onder de invloed van zijn zeer religieuze moeder, ging hij te Marburg theologie studeren. Hij benutte echter zijn studietijd tevens voor het volgen van colleges in de zoölogie. Niet alleen daar, doch vooral ook in de vrije natuur zocht hij zich te bekwamen in een wetenschap, welke hem op later leeftijd, toen hij het ambt van dominée practisch had neergelegd, g e h e e l in beslag zou nemen: de ornithologie.

Voor dag en dauw trok hij er op uit om in bos en veld de vogels en hun leefwijze te leren kennen. Dan werd er waargenomen, geschetst, weidelijk gejaagd en verzameld. Geen nest zat zo hoog of hij wist de boom, waarin het zat, te beklimmen.

KLEINSCHMIDT ontwikkelde zich tot een veelzijdig ornitholoog, zowel in het veld als in de studeerkamer. Zijn verlangen de vogels levend en dood te bestuderen en te onderzoeken en zich daaromtrent een zelfstandig oordeel te leren vormen, dreven hem tot de aanleg van een unieke vogelhuidenverzameling en tot uiterst minutieus onderzoek. Zelf praepareerde hij zijn materiaal op onovertroffen wijze en wist het dan op uiterst natuurgetrouwe, ja vaak artistieke wijze in beeld te brengen. De vele gekleurde vogelafbeeldingen van zijn hand, welke zijn publicaties versierden en verduidelijkten, zijn er getuigen van.

De kunst om zelf zijn schilderstukken op de steen te brengen, leerde hij van de bekende dierenschilder DE MAES (van Nederlandse afkomst).

Zijn eerste grote ornithologische publicatie behandelde het variëren van de gaai (*Garrulus glandarius*) en verwante soorten. Ze verscheen in TSCHUSI's „Ornithologisches Jahrbuch" in 1893. De uitgever, Viktor VON TSCHUSI, was toen KLEINSCHMIDT's leermeester in de ornithologie.

Dan volgt de samenwerking en vriendschap met Ernst HARTERT, die in het begin van onze eeuw was begonnen met de uitgave van „Die Vögel der Paläarktischen Fauna". Verschil van mening was oorzaak, dat KLEINSCHMIDT zijn medewerking aan deze uitgave niet verleende, alhoewel hij in het begin een aantal tekeningen voor het werk leverde. De vriendschap tussen beide mannen heeft er echter niet door geleden. Deze stelde hem in staat de zo waardevolle collectie vogelhuiden van de oude BREHM, waarvoor toen blijkbaar in Duitsland geen belangstelling, althans geen daadwerkelijke, bestond, van de ondergang te redden, door er Walter ROTHSCHILD via vriend HARTERT, die diens Museum te Tring beheerde, voor te interesseren. ROTHSCHILD kocht de collectie en zo bleef deze voorlopig voor Europa behouden om later — hetgeen toen zelfs niemand kon vermoeden — naar de Verenigde Staten van Noord-Amerika te verhuizen, waardoor ze practisch voor de Europese ornithologen onbereikbaar is geworden.

Aan de uitgave van de z.g. nieuwe NAUMANN „Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas" gaf KLEINSCHMIDT zijn medewerking zowel

literarisch als door het vervaardigen van een groot aantal kunstvolle en natuurgetrouwe vogelplaten.

Na afloop van zijn theologische studie zocht KLEINSCHMIDT niet aanstonds een plaats als dominee, doch werd (1895) wetenschappelijk assistent van Graaf BERLEPSCH en door deze ingewijd in de museumpraktijk, onderzoekingsmethoden enz. en verrijkte hij tevens zijn kennis van de exotische vogelwereld, in het bijzonder die van Zuid-Amerika. In zijn wetenschappelijke arbeid bleef hij echter de voorkeur geven aan de palaearktische avifauna.

Zijn studie van de palaearktische zwartkopmezen voerde hem tot de zelfstandige wederontdekking van de matkopmees, *Parus atricapillus*, als een afzonderlijke soort. Reeds Chr. L. BREHM was het verschil tussen deze en de glanskopmees, *Parus palustris*, bekend, doch deze beschouwde de een als een subspecies van de andere. KLEINSCHMIDT bleef het voorbehouden het soortverschil tussen beide mezen onomstotelijk te bewijzen.

En zo brengt de oude BREHM, de kenner van de kleinste individuele variaties der Europese vogels, welke hij echter verwarde met de subspecifieke, KLEINSCHMIDT tot een zeer grondige studie van beide begrippen en voert deze hem tot het opstellen van het begrip „Formenkreis” (later veranderd in „Weltformenkreis”) (J.f.O. 1897 en 1899—1900).

Het zou te ver voeren alle voorname ornithologische en andere publicaties van KLEINSCHMIDT hier de revue te laten passeren. Hiervoor mogen wij verwijzen naar „Syllegomena Biologica”, Festschrift zum 80. Geburtstag von Herrn Pastor Dr Med. h.c. Otto KLEINSCHMIDT (1950)”, waarin diens leven en werk zeer uitvoerig worden beschreven. Wij willen ons bepalen tot zijn geschriften, welke bijzonder de aandacht hebben getrokken en voor KLEINSCHMIDT typerend waren, nl. de lange rij door hem zelf fraai geïllustreerde monographiën betreffende vele Formenkreise, welke onder de hoofdtitel „Berajah” het licht zagen en waarin hoofdzakelijk vogels, doch ook zoogdieren en insekten, ja zelfs *Homo sapiens*, werden behandeld. Daarnaast het kleine tijdschrift „Falco”, waarin hij op de eerste plaats zijn opvattingen en onderzoekingen, vooruitlopende op een uitvoerige behandeling in „Berajah”, publiceerde, critiek leverde, en beantwoordde, op zijn pittige en vaak humoristische wijze. Soms in dichtvorm!

In „Berajah” publiceerde hij met en met het resultaat van zijn onderzoekingen omtrent vele Formenkreise, bij stukjes en beetjes om het zo maar eens uit te drukken, zodat ten aanzien van vele dezer eerst na vele jaren (hetgeen overigens niet te verwonderen is) een duidelijk afgerond geheel werd verkregen en betreffende andere slechts een begin werd gemaakt, dat nimmer werd voltooid.

Meningsverschillen met Prof. Anton REICHENOW omtrent de betekenis van de nieuwe systematiek, welke KLEINSCHMIDT door zijn Formenkreislehre verkondigde, maakte het hem destijds moeilijk in het J.f.O. te blijven publiceren en werden voor hem aanleiding zich

een eigen periodiek te verschaffen en zo riep hij van uit zijn kleine pastorie te Volkmaritz het hiervoren reeds vermelde „Falco” in 't leven met als motto in het eerste nummer (1905) „..... von meiner „Faust lasz ich dich los, zu freiem Flug und scharfem Stoss!” En „los” ging het. Men leze er de vele jaargangen maar eens op door! KLEINSCHMIDT kon echter ook op populaire wijze zijn wetenschap vertolken. Wij denken daarbij aan de zo uiterst fraai door hem geïllustreerde en bevattelijk geschreven boekjes „Die Singvögel der Heimat” en „Die Raubvögel der Heimat”.

Ondertussen verhuisde KLEINSCHMIDT in 1910 van Volkmaritz, zijn eerste standplaats als predikant, naar Dederstedt, waarheen hij werd beroepen. Het is daar (1912), dat met de twee voornaamste monographieën in „Berajah” werd begonnen, nl. die omtrent de slechtvalken en die der zwartkopmezen.

In 1918 wordt *Homo sapiens* het onderwerp van zijn studie en past hij ook op deze zijn Formenkreislehre toe. Hiermede ontgroeit hij de ornithologie als zijn uitsluitend arbeidsveld en brengt hem deze studie omtrent de mensenrassen het Ere-doctoraat in de Medicijnen. Kort daarop volgt zijn benoeming tot Ere-lid van de „Deutsche Ornithologische Gesellschaft” en het lidmaatschap van de „Kaiserlich-Leopoldinisch-Carolinische Deutsche Akademie der Naturforscher”.

KLEINSCHMIDT heeft zijn ornithologische en andere studies en onderzoekingen steeds gebruikt om de juistheid van zijn Formenkreislehre aan te tonen, waarbij hij zelfs een geheel eigen nomenklatuur gebruikte, waarmede hij de Formenkreise en de daartoe behorende vogelvormen placht aan te duiden.

Het gehele probleem vatte hij in 1926 samen in een boekwerk onder de titel „Die Formenkreislehre und das Weltwerden des Lebens”, dat in 1930 door wijlen Rev. F. C. R. JOURDAIN in het Engels werd vertaald.

Zoals het gewoonlijk met een nieuw idee gaat, ondervindt dit naast bijval ook bestrijding (verg. de critiek van wijlen B. W. TUCKER in *British Birds*, vol. XXLV, 1931, No. 9, pp. 262—264). MAYR daarentegen zegt in zijn „Systematics and the origin of species”, 1947, p. 112, ten aanzien van de Formenkreislehre: „KLEINSCHMIDT's „method is unquestionably one of the most productive working hypotheses of taxonomy”, alhoewel hij zich blijkbaar met „KLEINSCHMIDT's singular ideas on evolution” (Die Formenkreislehre und das Weltwerden des Lebens) niet kan verenigen. De grondslag toch van KLEINSCHMIDT's Formenkreislehre ten aanzien van de evolutie is, dat verwantschap en het begrip van een gemeenschappelijke afstamming alleen wordt erkend binnen één en dezelfde Formenkreis en geen genetische verwantschap tussen twee verschillende Formenkreise kan worden aangetoond. Iedere Formenkreis heeft zijn afzonderlijke evolutie gehad en stamt af van een primitieve levensgemeenschap, welke onbekend is en vermoedelijk ook wel onbekend zal blijven. Dat zich thans nog een ras tot een nieuwe spe-

cies in de zin van een Formenkreis kan ontwikkelen, werd door KLEINSCHMIDT ontkend.

Verre buitenlandse verzamelreizen heeft KLEINSCHMIDT niet gemaakt. Dit deden vele anderen voor hem. Zijn enige buitenlandse verzamelreis van betekenis was die naar Bosnië in de Herzogowina (1893), alwaar hij met Otmar REISER in het Karstgebergte van de ene arendshorst naar de andere trok tot aan de Adria en aan een zwiepend klimtouw zelf niet alleen een legsel, doch bovendien de levende arend van diens horst haalde! Van dit avontuur maakte hij zelf een aquarel.

In 1927 legde KLEINSCHMIDT zijn ambt als predikant neer vanwege zijn benoeming tot natuurwetenschappelijk leider van „Das Kirchliche Forschungsheim" te Wittenberg en betrok hij met zijn familie het Wittenbergerslot, waarin het museum der nieuwe stichting door hem werd opgebouwd en waarin op demonstratieve wijze getracht werd aan te tonen, dat hetzelfde waarheidsstreven van wetenschap en Godsdienst geen tegenstellingen zijn.

Bevreemd, dat zijn eigen grote en niet gemakkelijk te vervangen vogelhuidenverzameling eens het lot van die van de oude BREHM zou beschoren worden en naar het buitenland gebracht of erger nog, bij gebrek aan deskundige verzorging na zijn overlijden, zou verloren gaan, nam hij in 1935 het kloek besluit (ieder, die met opoffering van zeer veel moeite, tijd en geld zelf een verzameling heeft bijeengebracht, zal begrijpen wat het hem heeft gekost van dit, zijn levenswerk, afscheid te nemen) de gehele verzameling over te doen aan het Natuurhistorisch Rijksmuseum „Alexander KOENIG" te Bonn a/R. Hij gaf daarbij een bewijs van ware vriendschap en vertrouwen ten opzichte van KOENIG, die op het gebied der systematiek steeds zijn felste tegenstander was geweest. Daartegenover stond echter, dat de Directeur van KOENIG's museum, Dr A. VON JORDANS, een voorstander van KLEINSCHMIDT's methode was en er zeker al het zijne zal toe hebben bijgedragen de collectie KLEINSCHMIDT in dit museum te doen onderbrengen.

Met frisse moed begon hij nu een nieuwe verzameling voor het Forschungsheim aan te leggen, voor zover deze van praktische betekenis kon zijn tenaanzien van het doel, dat door dit instituut wordt nagestreefd.

Ondertussen werkte hij ijverig (1935—1943) aan de uitgave van de catalogus van zijn zich in Bonn bevindende collectie. Geen dorre lijst; integendeel. Vanzelfsprekend gebruikte hij daarbij zijn eigen nomenklatuur en hechtte er aan, dat bijna bij elk exemplaar de het eigen zijnde problematiek in de beschrijving duidelijk werd.

KLEINSCHMIDT wees in zijn geschriften herhaaldelijk o.m. op het probleem der parallele ontwikkeling van vele Formenkreise en publiceerde hieromtrent o.a. ook in ons Cluborgaan (9. 1936) onder de titel „Das Naturgesetz des Parallelismus der Formenbildung". Gedurende de tweede wereldoorlog heeft de reeds bejaarde geleerde het wegens zijn politieke overtuiging moeilijk gehad en trachtte

bijv. de N.S. Kreise te Jena hem op unfaire wijze voor goed onmogelijk te maken door hem o.m. een werk „Die Grundlagen der Menschheit” van Oswald KLEINSCHMIDT (slechts een naamgenoot en niet aan Otto KLEINSCHMIDT verwant) in de schoenen te schuiven en hem daarop te critiseren.

Gelukkig overleefde hij het einde van dit werelddrama en mocht hij de voldoening smaken bij zijn 80ste verjaardag te worden gehuldigd met een lijvig feestgeschrift „Syllegomena Biologica” (1950), waaraan zo vele zijner vrienden en vereerders hun medewerking gaven. En dan verscheen zijn laatste monographie „Die Haselhühner der Sowjetunion unter dem Gesichtspunkt der Weltformenkreisforschung” (Beitr. tax. Zool. I. 101. 1949).

Wij hadden het voorrecht sinds tientallen jaren met KLEINSCHMIDT te corresponderen en hem herhaaldelijk persoonlijk te ontmoeten. Vele vogelbalgen in onze verzameling zijn, met zijn meesterhand geprepareerd, van hem afkomstig.

Zoals wijlen Baron SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG in de herfst van 1904 KLEINSCHMIDT een bezoek bracht in het haast onbereikbare Volkmaritz, hadden wij het genoegen in 1929 in zijn gastvrije woning in het Wittenbergerslot uiterst vriendelijk te worden ontvangen en in zijn verzameling, welke daar toen nog aanwezig was, en in het kleine, doch zeer leerzame museum van het Forschungsheim te worden rondgeleid. Gelijk het SNOUCKAERT verging, zo verging het ons ook: de tijd vloog te snel om! Wij kwamen echter geriefelijker thuis te Berlijn, waar wij logeerden, dan SNOUCKAERT na zijn bezoek te Volkmaritz te Halle a/S. (zie De Levende Natuur, 1905. p. 8: R. Baron SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG „Ornithologische Reisherinnerungen”).

„Berajah” en „Falco” zijn slechts in beperkte oplage verschenen en zij, die als wij het geluk hebben beide publicaties compleet te bezitten, mogen zich gelukkig prijzen. Het zijn thans historische documenten geworden van het levenswerk van een man, die zich met al zijn vele gaven en ontembaar doorzettingsvermogen, ondanks alle critiek, daaraan heeft gegeven.

Onze Club moge er trots op gaan deze eminente ornitholoog sinds 1930 onder haar Ere-leden te hebben kunnen tellen.

Valkenburg-Houthem, 21 Juni 1954.

P. HENS